

د خان عبدالولي خان

ژوند ته يوه سرسري کتنه

مشتاق مجروح يوسفزې

مرگه هيڅ يو ظالم او جابر په دې کښې کامياب شوه نه دے چې هغه د خپلې لارې واړوي. د پاکستان په سياست کښې اکثر سياسي خلق څه نا څه داغدار شوي دي ولې د پښتنو د دې نر ليډر لمن د هر قسمه داغ نه بيخي پاکه ده. د حکومت له خوا پرې قسم قسم الزامونه لگېدلي دي خو حقيقت دا دے چې دغه الزام لگونکي چرې هم په خپل مقصد کښې کامياب شوي نه دي.

داسې پښتون به نه وي چې خان عبدالولي خان به نه پېژني يا به د هغه د سياسي کارنامو نه ناخبره وي. مونږ د گرانو لوستونکو په علم کښې د هغوي متعلق د نورې اضافې کولو په غرض د

هغوي د ژوند او د سياسي هلو ځلو متعلق گوتلي او پوره معلوماتو وړاندې کولو يو کوشش کوو.

د پښتنو د ستر ملي رهبر فخر افغان عبدالغفار خان دوهم ځوي خان عبدالولي خان چې د پاکستان په سياست کښې کوم مقام حاصل کړے د هغه تر اوسه په پاکستان کښې بل هيڅ يو سياسي ليډر نه دے حاصل کړے. خان عبدالولي خان د خپل پلار فخر افغان د سياسي لارې هغه لارو دے چې په خپل سياسي سفر کښې د بې شمېره خنډونو سره مخ شوه دے او په خپله لورپه حوصله، بلند همت او بې پناه سياسي بصيرت ئې هغه خنډونه لرې کړي او مخکښې تللے دے.

په پاکستان کښې د بنيادي انساني حقونو او د جمهوريت د پاره د ولي خان کړې هلې ځلې د

هيچا نه پتې پناه نه دي. بې شمېره ځله جېل ته تللے او د وخت د آمرانو حاکمانو د لاسه بېشانه کړېدلے او ځورېدلے دے ولي تر

کېدے شي؟ ځکه نو صحيح خبره دا ده چې د باچا خان ورومې ځوے عبدالغني خان د واده نه کال پس په 1913 کښې، خان عبدالولي خان په 1915 کښې او مهر تاجه په 1917 کښې پېدا شوې وه. ممکنه ده چې په سکول کښې د داخلولو په وخت د ولي خان د پېدائش کال 1917 درج کړے شوے وي او ولي خان د هغې په بنياد وئيلي وي.

تعليم: ولي خان د خپل ابتدائي تعليم حاصلولو دپاره د باچا خان په شروع کړي "ازاد هائي سکول اتمانزو" کښې په کال 1921 کښې داخل کړے شو. په دغه سکول کښې به ډرامې هم کېدلې ولي خان په ورومې ځل په کال 1927 کښې د عبدالاکبر خان اکبر په مشوره په سټيج ډرامه "درې يتيمان" کښې د مشر ورور کردار ادا کړو. په کال 1929 کښې ولي خان په خدائي خدمتگار تحريک کښې حصه اخستل شروع کړل. د مئ په مياشت کال 1930 کښې چې د پېرنگيانو حکومت په اتمانزو کلي کومه حمله کړې وه په هغې کښې ولي خان د يو پېرنگي سپاهي د لاسه د قتل کېدو نه بچ شو.

اعلي تعليم: په کال 1931 کښې د اعلي تعليم دپاره ډېره دون (يو پي) هندوستان ته ولېږلے شو. دغه سکول به د آئرلېنډ حکومت چلولو. په کال 1933 کښې ولي خان د دغه سکول نه د سينیټر کېمبرج ډگري واخسته خو د سترگو د بيمارۍ له وجې ئې نور تعليم جاري ونه ساتلے شو. په هم دغه کال د ډېره دون هندوستان نه واپس کلي ته راغلو او د کور ذمه واري ئې په خپل سر واخسته ځکه چې

پېدائش: د پښتون سياست د اسمان دا ځلنده نمر په دسمبر کال 1915 کښې د فخر افغان عبدالغفار خان په کور کښې د چارسدې ضلعي په اتمانزو کلي کښې وځلېد. د دوي د مور نوم مهرقنده وه چې د رڅړو د يار محمد خان لور وه او باچا خان سره ئې واده په کال 1912 کښې شوے وه. د باچا خان مشر ځوے عبدالغني خان په 1913 کښې پېدا شوے وه. د ولي خان نه پس د هغه خور په کال 1917 کښې پېدا شوې وه. په کال 1918 کښې د خان عبدالولي خان مور بي بي د انفلوئنزا په وبا وفات شوه. د باچا خان د خپلې وېنا مطابق چې کله د عبدالولي خان مور بي بي وفات کېده نو هغه وخت عبدالغني خان د پينځو کالو، عبدالولي خان د درېو کالو او د هغوي خور مهرتاجه د يو کال وه.

خان عبدالولي خان په خپل کتاب Facts are Facts کښې خپل د پېدائش کال 1917 ليکله دے کوم چې صحيح نه ښکاري. ځکه چې په کومه وبا کښې د عبدالولي خان مور بي بي وفات شوې وه د هغې وبا کال باچا خان 1918 ياد کړے دے او دغسې ولي خان خپله هم په خپل کتاب کښې دغه کال 1918 يادوي. لکه چې اگاهو ذکر وشو د دغې وبا په ذکر کښې باچا خان د غني خان د ناجورتيا ذکر کوي او کله چې ئې مور وفات کېږي نو د درېو واريو بچو عمرونه هم ښيي. اوس که د ولي خان ورکړے د پېدائش کال 1917 صحيح ومانو او ورسره دا خبره هم چې د هغوي مور په 1918 کښې وفات شوې وه نو د ولي خان د خور مهرتاجې عمر په 1918 کښې د مور د وفات په وخت څنگه يو کال

ولي خان ته د ورکولو فېصله وشوه خو ولي خان معذرت وکړو او وې وئيل چې زه ډېر کم عمره يم او دا د مشرانو ليډرانو دپاره دے.

د آل انډيا کانگرس ممبرشپ: په کال 1947 کښې ولي خان د آل انډيا کانگرس رکن شو او د صوبه سرحد د کانگرس جائنت سپکريټري منتخب شو او تر پاکستان ازادېدو پورې په دغه عهده پاتې شو.

واده: په کال 1944 کښې خان عبدالولي خان د خپلې ترور د لور تاجو سره واده وکړو. دغه وخت د دوي عمر 29 کاله وه.

بيا گرفتارېدل: په کال 1948 کښې ولي خان د پاکستان جوړېدو مخالفت او د پښتونستان جوړولو په "تور" کښې د خپل پلار او نورو ډېر خدائي خدمتگارو سره گرفتار کړے شو. جائداد ئې ضبط شو او د نامعلومه وخته پورې هري پور جبل ته ولېږلے شو.

ورومبے اولاد: په اتلسم مارچ کال 1945 کښې د ولي خان لور نسرین بي بي پېدا شوه.

دوېم اولاد: د ولي خان دوېمه لور پروين بي بي په فروري 1947 کښې پېدا شوه.

د تېر وفات او درېم اولاد: په څوارلسمه فروري 1949 کښې د ولي خان دوه غبرگوني بچي پېدا شو.

يو بچے اسفنديار خان ژوندے پاتې شو او بل ماشوم او تېر ئې وفات شو. دغه وخت ولي خان د جبل نه په پېرول ازاد کړے شوے وه. د اسفنديار خان پالنه نيا (د مور مور) وکړه.

د مچ جبل ته تلل: په کال 1949 کښې د هري پور جبل نه د مچ جبل ته بدل کړے شو.

دغو ورځو کښې باچا خان د پېرنګي حکومت له خوا په جبل کښې بندي وه.

د گاندهي جي پښتونخوا ته راتګ: په کال 1938 کښې چې گاندهي جي د سرحد په دوره راغله وه نو ولي خان ورسره په ټولو علاقو ګرځېدلے وه او د هندوستان دغې لويې هستۍ سره د نزدې پاتې کېدو او خبرو اترو لويه موقع په لاس ورغلې وه.

د سياسي ژوند شروع: هسې خو خان عبدالولي خان د يوې سياسي کورنۍ فرد وه سياست د هغه په خټه کښې اغېلے شوے وه خو په باقاعده ډول په کال 1942 کښې هغه خپل سياسي ژوند شروع کړو او په خپل کلي کښې د خدائي خدمتگار جرنېل زيارتي کاکا په لاس په خدائي خدمتگار تحريک کښې د رضاکار په حيثيت برتي شو. هم په دغه کال سالار اعظم امين جان د فدا محمد او ماسټر عبدالکريم سره د کوهات ضلعې په دوره ولېږلو چې د دغې علاقې خلق د حکومت خلاف رابېدار کړي.

ورومبے گرفتاري: په کال 1943 کښې خان عبدالولي خان په ورومبې ځل حکومت د سول نافرمانۍ د کوشش کولو په وجه گرفتار کړو او د اېف سي آر د لاندې ئې درې کاله قېد کړو او ډېره اسماعيل خان جبل ته ئې ولېږلو.

د ټکټ اخستو نه معذرت: په کال 1945 کښې د کانگرس صوبائي پارليماني بورډ يوه فېصله وکړه چې ولي خان د سرحد Imperial Legislative Council د سيټ دپاره ودروي ولي هغوي معذرت وکړو او د دوي مشر ورور عبدالغني خان ته دغه ټکټ ورکړے شو. په کال 1946 کښې بيا دغه ټکټ

ڊولي. د اٽڪ ريسٽ هائوس ته يورپي شوه او نڪاح ورله خپله باچا خان وترله. هم په دغه كال ولي خان د شاهي باغ كور په ښه طريقه جوړ كړو.

د وزارت نه انكار: ولي خان يو ځل بيا په سياست كښې قدم كښېد. د هغه وخت وزير اعظم محمد علي بوگره د ولي خان نه ډېر متاثره شوه وۀ ځكه نو ورته ئې په وفاق كښې د يو وزارت پېشكش وكړو خو دوي ئې د قبولولو نه انكار وكړو. وروستو بيا دغه پېشكش ورته سكندر مرزا هم وكړو ولي د هغې نه ئې هم چوټ انكار وكړو.

د ون يونټ خلاف جدوجهد: كله چې د ون يونټ نظام وضع شو نو د هغې د ماتېدو دپاره باچا خان كوششونه شروع كړل په دغې جدوجهد كښې ولي خان هم د بابا سره ملگره وۀ.

نېشنل عوامي پارټي كښې شموليت: ولي خان د خپل پلار باچا خان او نورو قام پرستو په 1956 كښې جوړه كړې شوې پاڪستان نېشنل پارټي كښې شموليت اختيار كړو. په دې پارټي كښې د جي اېم سيد سنده محاذ، د خان عبدالصمد خان ورور پښتون، د حېدربخش جتوئي هاري كمېټي، د شهزاده

عبدالكریم
استمان گل او
د ميا افتخار
الدين ازاد
پاڪستان
پارټي شاملې
وي. چې بيا
وروستو په

سبي جبل ته منتقلي: په كال 1950 كښې ولي خان سره د قاضي عطاالله سبي جبل ته منتقل كړې شو.

د كوټې جبل ته: په مارچ 1951 كښې د كوټې جبل ته ولېږلې شو ځكه چې ناچوره شوه وۀ.

دوباره هري پور جبل ته تلل: په كال 1952 كښې بيا هري پور جبل ته بدل كړې شو. چې بيا وروستو هم په هغه كال د هري پور نه ډېره اسماعيل خان جبل ته ولېږلې شو.

په اتم دسمبر 1952 د كمشنر مقرر قېد په ډېره اسماعيل خان كښې پوره شو. ولي خان فيډرل كورټ ته د جبل نه د ازادېدو دپاره درخواست وكړو ځكه چې دوي حكومت بې د څه مقدمې او بغير د څه ټاڪلي وخت نه په جبل كښې ساتلي وو. په دغه دوران كښې ډېر خدائي خدمتگاران مړه شوي وو چې يو پكښې قاضي عطاالله هم وۀ.

په كال 1953 د مارچ په مياشت كښې بيا د هري پور جبل ته منتقل كړې شو او اخر په څوارلسم نومبر 1953 ازاد كړې شو.

دوېم واده: خان عبدالولي خان د مردان د

مشهور خدائي
خدمتگار امير
محمد خان د لور
نسيم بي بي سره
په 22 نومبر كال
1954 كښې واده
وكړو. دغه وخت
باچا خان په خپله
صوبه بند وۀ نو

کښې د الېکشن کمپن چلولو ذمه واري هم دوي ته وسپارله. ايوب خان په دغې انتخاباتو کښې هره ناجائزه حربه استعمال کړه او نتيجه دا شوه چې ايوب خان صدر منتخب شو.

د نېپ مرکزي صدارت: په جون 1968 کښې ولي خان د مولانا بهاشاني په ځان د نېشنل عوامي پارټۍ مرکزي صدر منتخب کړه شو ځکه چې مولانا بهاشاني په صدارتي الېکشن کښې د ايوب خان مرسته کړې وه.

گرفتاري:

په کال 1968 کښې په ديارلسم نومبر ولي خان په پېښور کښې په ايوب خان د قاتلانه حملې په جرم کښې گرفتار کړه شو او ساھيوال جېل ته ولېږل شو. چې

په مارچ 1969 کښې پرېښودے شو.

د ون يونټ ماتول: د ولي خان په کوششونو جنرل يحيي خان په 1969 کښې ون يونټ مات کړو او بلوچستان ته د يوې نوې صوبې حيثيت ورکړه شو.

قومي او صوبائي سيټونه گټل: د 1970 په عام انتخاباتو کښې ولي خان د چارسدې نه د خپلې حلقې نه د قامي او صوبائي اسمبلۍ دواړه سيټونه د نېشنل عوامي پارټۍ په ټکټ وگټل.

کال 1957 کښې د عوامي ليگ دوه ځايه کېدو نه پس مولانا عبدالحميد بهاشاني ورسره هم ملگره شو او د پارټۍ نوم نېشنل عوامي پارټي غوره کړه شو.

گرفتاري: په کال 1958 کښې چې ايوب خان مارشل لا ولگوله نو ټولې سياسي پارټۍ ټي نا امله وگرځولې او زيات سياسي ليډران ټي گرفتار کړل. ولي خان هم گرفتار کړه شو.

د نېشنل عوامي پارټۍ صوبائي صدارت: د

عوامي نېشنل

پارټۍ

صوبائي صدر

ارباب سکندر

خان خليل وة

او هغه دغه

ورځو کښې په

صوبه کښې نه

وۀ نو ولي خان

د پارټۍ

صوبائي صدر

مقرر شو. هم په دغه کال ولي خان د ايوب خان د مارشل لا خلاف په ټوله صوبه کښې وگرځېدو او د مارشل لا خلاف ټي يو تحريک شروع کړو چې د نېشنل عوامي پارټۍ قېدي شوي مشران خوشي کړي او په خپل دغه کوشش کښې کامياب شو. په کال 1964 کښې ولي خان په صدارتي انتخاباتو کښې د ايوب خان په مقابل کښې د قائد اعظم د خور فاطمه جناح ملگرتيا وکړه. په دې الېکشن کښې فاطمه جناح په پښتونخوا صوبه

يحييي خان او د هغه مشيرانو د فوجي ايرپشن اجازت ورکړو. دغې اقدام سره حالات ډېر خراب شو او نتيجه ئې دا شوه چې په اوولسم دسمبر 1971 مشرقي پاکستان زمونږ نه لارو. په شلم دسمبر يحييي خان استعفي ورکړه او حکومت ئې بوتو صېب ته وسپاره. د دې نه اگاهو په شپږويشتم نومبر يحييي خان په نېشنل عوامي پارټي بندېز لگول و.

بوتو سره ملگرتيا: ولي خان د نوي مارشل لا اېډمنسټريټر ذوالفقار علي بوتو سره يوه معاهده وکړه چې ورته Tripartite Agreement وئيل شي. د دې په بنياد به بوتو صېب د ملک نه مارشل لا لرې کوي او د جمهوريت راوستو کوشش به کوي او دې سره سره به د نېشنل عوامي پارټي نه پابندي ختموي او سرحد او بلوچستان کښې به د جمعيت العلماء سره به شريک حکومتونه جوړوي.

د اپوزيشن ليډري: په کال 1973 کښې خان عبدالولي خان د يونائيټډ ډيموکريټيک فرنټ مشر او د بوتو د حکومت خلاف په قامي اسمبلي کښې د اپوزيشن ليډر وټاکل شو.

د لياقت باغ واقعه: په کال 1973 کښې په لياقت باغ کښې د ولي خان په مشري کښې جلسه وه چې د بوتو د حکومت له خوا پرې حمله وشوه ډېر کسان پکښې شهيدان شو. ولي خان په دغه موقعه بچ شو.

د 1973 آئين: په مارچ 1973 کښې ولي خان د بوتو صېب سره د 1973 په آئين جوړولو کښې مرسته وکړه.

د شپږياؤ په قتل کښې گرفتاري: په کال 1975 کښې د فروري په اوومه نېټه د سرحد گورنر

مشرقي پاکستان ته تلل: په کال 1970 کښې ولي خان ورومې سياست دان وه چې د مشرقي پاکستان د سېلاب زيلو او قات زيلو سره د غمرازي، ښکاره کولو دپاره هلته لارو. په واپسي کښې د کراچي په ائر پورټ د يو سوال په جواب کښې ولي خان ووئيل چې "زما په خيال په دې انتخاباتو کښې به عوامي ليگ 90 او 95 فيصد سيټونه گټي" نو يو ډېر سينئير صحافي په دې خبر د تبصري په وخت ووئيل "شايد چې د ولي خان دا ورومې غېر ذمه دارانه بيان دے". خو چې کله د انتخاباتو نتيجه اعلان شوې نو په 162 کښې 160 سيټونه عوامي ليگ گټلي وو.

د بوتو ولي باغ ته راتلل: په 1971 کښې ذوالفقار علي بوتو پېښور ته راغے او ولي خان سره ئې ملاقات وکړو چې د عوامي ليگ خلاف د هغوي اعتماد حاصل کړي خو ولي خان ورته صفا انکار وکړو او ورته ئې ووئيل چې د دې خبرو ځائې اسمبلي ده. بوتو صېب ولي خان ته ووي که ته زما ملگرتيا نه کوي نو زه به د اسمبلي د اجلاس نه بائیکاټ وکړم. ولي خان هغه د دې د نقصاناتو نه خبر کړو او ورته ئې ووي چې دا به د پاکستان د ختمولو آغاز وي.

په هم دغه کال ولي خان د علاج دپاره لندن ته لارو. خو هم په دغه کال د يحييي خان په وېنا د لندن نه واپس راغے او نيغ ډاکې مشرقي پاکستان ته لارو. د ولي خان په مشري کښې نېشنل عوامي پارټي په مشرقي پاکستان کښې فوځي مداخلت غلط وگرځولو. و ولي خان په کوششونو شېخ مجيب الرحمان مذاکراتو ته تيار شو خو دې پله

د ايم آر ډي تحريک: په فروري 1981 کښې د ضياء حکومت خلاف يو تحريک د Movement for the Restoration of Democracy شروع کړے شو. په دې کښې ډېرې پارټۍ شاملې وې. ولي خان د دې ورومبې کنونټر مقرر کړے شو.

د اېن ډي پي صدارت: په 1984 کښې د اېن ډي پي صدارت ور په غاړه شو. هم په دغه کال د مېرمن نسيم سره کابل ته د باچا خان ملاقات له لارو.

د کانگرس په سل کليز تقريب کښې گډون: په شپږويشتم دسمبر 1984 کښې ولي خان د باچا خان سره د کانگرس د سل کليز تقريب د پاره هندوستان ته لاړو.

عوامي نېشنل پارټي: په 1985 کښې عوامي نېشنل پارټي جوړه کړې شوه چې اولنۍ صدر ئې ولي خان مقرر کړے شو.

رښتيا رښتيا دي: په 1987 کښې د ولي خان مشهور کتاب مارکيټ ته راغلو. هم په دغه کال په دويم ځل د عوامي نېشنل پارټي صدر منتخب شو.

په کال 1988 کښې په ولي خان فاروق قريشي اردو کښې د ولي خان او قراردادار پاکستان په نوم يو کتاب وليکلو. په هم دغه کال عوامي نېشنل پارټي په عام انتخاباتو کښې په الېکشن کښې برخه واخسته. ولي خان په دې انتخاباتو کښې صوبائي سيټ باټلو ولي د قامي اسمبلۍ سيټ ئې وگټلو.

د شپږياؤ سره شريک حکومت: په 1988 کښې عوامي نېشنل پارټي په صوبه سرحد کښې د پاکستان پيپلز پارټي سره شريک حکومت جوړ کړو.

حيات محمد خان په يو بم چاودنه کښې مړ شو. هغه د قتل تور په ولي خان او نېشنل عوامي پارټي ولگولے شو. په اتمه فروري ولي خان هغه وخت گرفتار کړے شو چې کله دوي د حيات محمد خان شپږياؤ جنازه کښې د شرکت کولو د پاره د لاهور نه پېښور ته راروان وو. ورومبې د پنډۍ جېل ته پيا ساهيوال جېل ته او په اخر کښې حيدر اباد جېل ته ولېږلے شو.

په نېشنل عوامي پارټي بندېز: په کال 1975 کښې په لسمه فروري په نېشنل عوامي پارټي بندېز ولگولے شو. دفترونه ئې بند او ريکارډ ئې وسوزولے شو. په جون کښې د خان عبدالولي خان خلاف يو ريفرنس سپريم کورټ ته ولېږلے شو چې په دې پارټي او د دې په کار کونکيو باندې بندېزونه ولگوي. د دې د پاره په ولي خان بېشمېره کېسونه جوړ کړے شي چې پکښې مشهور کېس د حيدر اباد واله کېس و. په کال 1976 کښې ولي خان سپريم کورټ ته د خپل کېس په سلسله کښې بوتلے شو.

د ضياء الحق مارشل لا: په کال 1977 کښې جرنېل ضياء الحق مارشل لا ولگوله. هغه د ولي خان سره په حيدر اباد جېل کښې ملاقات وکړو. د جرنېل ضياء الحق په وېنا ولي خان په دسمبر 1977 کښې د جېل نه آزاد کړے شو.

اېن ډي پي کښې شموليت: خان عبدالولي خان د شپږياؤ مزارې په نېشنل ډېموکريټک پارټي کښې شموليت اختيار کړو هغوي ورته د صدارت پېشکش وکړو خو دوي ونه منله.

د ضياء الحق مخالفت: د الېکشن د وعدې نه د وروستو کېدو له وجې ولي خان د ضياء الحق مخالفت شروع کړو.

د بابا وفات : په 1988 کښې په شلمه جنوري د ولي خان پلار او د پښتنو ستر قامي مشر فخر افغان خان عبدالغفار خان وفات شو.

په انتخاباتو کښې ناکامي : په کال 1990 کښې خان عبدالولي خان په وړومبي ځل د مولانا حسن جان په مقابله کښې په انتخاباتو کښې ناکام شو. هم په دغه کال دوي سياست ته په مخه ووي.

په 1991 کښې ولي خان د عوامي نېشنل پارټۍ رهبر تحريک مقرر کړ شو.

دويم کتاب : په مارچ 1993 کښې د ولي خان دويم کتاب باچا خان او خدائي خدمتگاري وړومبي ټوک چاپ شو. په کال 1994 کښې ئې دويم ټوک چاپ شو.

اخري خطاب : په مئ 1998 کښې د جهانگيري په مقام د کالا باغ ډيم جوړولو خلاف په يوه جلسه کښې ولي خان خپل اخري خطاب وکړو. هم په دغه کال د باچا خان او خدائي خدمتگاري نومې کتاب درېم جلد چاپ شو او په 1999 کښې د باچا خان او خدائي خدمتگاري څلورم جلد چاپ شو.

په 2004 کښې د ولي خان د وړومبي کتاب رښتيا رښتيا دي انگرېزي ترجمه Facts are Facts چاپ شو.

په مارچ 2005 کښې ولي خان ناروغه شو او په شپږوويشتمه جنوري کال 2006 سحر پينځلس منټه د پاسه اووه بجې وفات شو. د ولي خان د وصيت مطابق د چارسدې مشهور مولانا صاحب حق ئې د جنازې مونغ ادا کړو او په اوويشتمه جنوري ماښام په ولي باغ کښې خاورو ته وسپارل شو.